

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Herlovianeren

Dr. med. H. T. Gartner.

Ved H. Adersen (dim. 1875).

Herloviaeren

Dr. med. H. T. Gartner.

Ved H. Adersen (dim. 1875).

Særtryk af Herlufsholm Skoles Aarsskrift.

Næstved.

N. P. Christensens Bogtrykkeri
1925.

Herlovianeren
Dr. med. H. T. Gartner.

Ved *H. Adersen* (dim. 1875).

Herman Treschow Gartner, Søn af kongelig Kasserer i det dengang danske Vestindien, Herman Gartner († 1798), og Elisabeth Birch, fødtes paa St. Thomas den 25. Oktober 1785.

10 Aar gammel kom han til København og blev optaget i Konferensraad Michael Treschows († 1816) Hjem, en Familie, hvor Navnet Herman gik igen gennem flere Generationer.

Han opholdt sig her et Par Aar og kom derefter i Huset hos Herlufsholms Sognepræst, Magister Søren Lemvigh Fog, der var dimitteret fra Herlufsholm og havde været Hører dér, men ogsaa som Præst bevarede Interesse for Lærergerningen.

Han blev her saaledes forberedt, at han 1799 kunde optages som Discipel paa Herlufsholm, hvor just i September samme Aar en ny Undervisningsplan blev indført. Ved Paasketid 1800 blev han tilligemed 4 andre Herlovianere konfirmeret i Stedets Kirke og dimitteredes selv femte til Universitetet 1803, det sidste Hold under J. L. Bernths Rektorat.

Til examen artium, der afholdtes om Efteraaret i København, fik han fortrinlige Karakterer i Astronomi, Matematik og Fysik (Melchiors Fag) samt i et Par andre Discipliner, hvorimod Karaktererne forøvrigt var

mindre rosværdige, og Resultatet for den latinske Stils Vedkommende blev kummerligt.

Han begyndte dernæst Lægestudiet, men Forholdene laa dengang helt anderledes end nu, Medicinere og Kirurger undervistes hver for sig, de første ved Universitetet, de sidste paa Academia chirurgorum regia. Gartner valgte Kirurgien og søgte praktisk Uddannelse ved Datidens 2 store Hospitaler, Det kongelige Frederiks Hospital i Norgesgade (Bredgade) og Almindeligt Hospital i Amaliegade.

I 1807 havde han erhvervet saa mange Kundskaber og Færdigheder, at han under Bombardementet kunde tage virksom Del i Behandlingen af de mange Tilskadekomne, og hans egne Ord i denne Anledning: „operam ultra navavi“ er vel en Borgen for, at han har anspændt sine Kræfter til det yderste, som det sig hør og bør den, der qua Læge bliver stillet Ansigt til Ansigt med de umiddelbare Følger af saa stor en Ulykke.

Foraaret 1808 absolverede han Eksamen ved kirurgisk Akademi og blev straks efter Amanuensis hos sin tidligere Lærer, F. C. Winsløw († 1811).

03/i Under Krigen med Sverige drog han den 17de April 1809 som Regimentskirurg til Norge og blev i August tillige konstitueret Landfysikus i Bratsberg Fylke (Amt), der den ¹³/₇ var blevet ledig ved G. Jessens Død i Skien. Vakancen varede til den ⁸/₁₁, da den nye Fysikus, N. B. Sørensen, blev udnævnt, og da Freden sluttedes i Jønkøping den ¹⁰/₁₂ 1809, kunde Gartner vende tilbage til København, hvor han det følgende Aar studerede Gjordemodervidenskab paa Den kongelige Fødsels- og Pleje-Stiftelse i Amaliegade.

15 1811 og 12 foretog han en længere Studierejse, opholdt sig i London og Edinburgh, hørte flittigt Forelæsninger („omnes ibi docentes audivi“) og blev modtaget

som Gæst i Edinburghs allerede dengang gamle og ansete Royal Medical Society.

Hjemkommen konstitueredes han som Distriktskirurg i Arendal, Nedenæs Fylke, istedetfor den som Medlem af Rigsforsamlingen paa Eidsvold kendte A. C. Möller († 1847), hvis Hustru var syg og afgik ved Døden den 24de November 1812.

Det var uden Tvivl gennem Bekendtskabet med denne Mand, at Gartner, der vel talte Engelsk som sit Modersmaal, kom til at ledsage Statsraad C. T. Anker som Sekretær ved det overordentlige Gesandtskab, der — efter Statholderen, Prins Christians (Kong Christian Frederik, Christian VIII) Ønske — i Marts 1814 sejlede til England for at tale Norges og Prinsens Sag.

Gartner praktiserede flere Aar i Arendal og udarbejdede her en Afhandling om Brok (*Præcipua quædam momenta de hernia ingvinali et crurali cum anatomicis explorationibus ceu fundamento subjectis, quam commentationem anatomico-chirurgicam etc.*), der skaffede ham den medicinske Doktorgrad ved Københavns Universitet.

Ved Forsvaret, der fandt Sted den 5te August 1815, var Nordmanden, karakteriseret Divisionskirurg P. H. Barclay Respondens, en akademisk Borger, der fra det mindre Kateder skulde hjælpe Præsens (Doktoranden) med at svare paa Opponenternes Indvendinger*).

Men Forholdene i Norge blev efter Kielerfreden og de deraf flydende Begivenheder ikke uden Vanskeligheder og det af forskellig Art.

Tilgangen af Læger udefra stoppede op, og ved det 1811 stiftede Frederiks Universitet i Christiania

*) Ved H. B. Melchiors Disputats (1801) var Herlovianneren B. C. L. Møller (dim. 1793) Respondens, og ved J. L. Ussings (1844) fungerede Herlufsholms senere Rektor, Chr. Listov, som saadan.

(Oslo) afholdtes en medicinsk Embedseksamen første Gang i Aaret 1817 med 5 Kandidater. Lægernes Antal formindskedes da ogsaa, der var 160 i 1814, men 2 Aar senere var Tallet dalet til 99, og det blev ved Udgangen af 1816 nødvendigt at give ueksaminerede Militærkirurger jus practicandi, om end med visse Begrænsninger.

At det næppe er faldet i en Mands Smag, der ikke blot var candidatus chirurgiæ, men som Akademiker havde erhvervet summos honores, at blive væsentligt ligestillet med Barberer uden Eksamen, er vel ikke usandsynligt; men enten Grunden ligger her eller andetsteds, Gartner forlod Arendal og bosatte sig 1817 i København, hvor hans Tørst efter Viden vel ogsaa lettere kunde tilfredsstilles.

Han hørte her nogle Aar Forelæsninger over Fysik hos H. C. Ørsted, studerede Humaniora (klassiske Sprog) hos J. J. Gudenrath (der 1785—90 havde været Lærer heri ved kirurgisk Akademi) og skrev latinsk Stil samt gennemgik auctores med Poul M. Møller. Desuden kom han efterhaanden ind i literær Virksomhed, blev 1822 Medredaktør af Bibliothek for Læger og 1824 Medlem af Direktionen for Det Classenske Literaturselskab for Læger.

Den 5te November 1818 blev han ordentligt Medlem af Det københavnske medicinske Selskab, et Selskab, der 1922 fejrede sit 150 Aars Jubilæum og 1782—1872 førte Prædikat af kongeligt. Medens nutildags enhver, der har taget Lægeeksamen, kan blive Medlem blot ved at indmelde sig, var Selskabet mere eksklusivt i Gartners Tid; der skulde stemmes om et nyt Medlems Optagelse, og Vedkommende maatte forpligte sig til efter Tur at udarbejde og indsende skriftlige Arbejder, der saa blev gennemgaaede og kritiserede af Selskabets øvrige ordinære Medlemmer.

Gartner opfyldte sin Pligt. Fra Aarene 1819—26 omtales i Acta nova regiæ societatis medicæ Hauniensis en hel Række Afhandlinger af ham, spændende over Lægevidenskabens forskelligste Omraader, Kirurgi og indre Medicin, Lægemiddel- og Sundhedslære, patologisk Anatomi og sammenlignende saadan.

Men hans Ærgærrighed gik videre. I Arbejdsaaet Maj 1821 til Maj 1822 forelagde han det kongelige danske Videnskabernes Selskab et Skrift, hvori han gav en anatomisk Beskrivelse over et ved nogle Dyrearters Livmoder undersøgt glanduløst Organ. 124

Afhandlingen belønnedes den $1^{2}/4$ 1822 med Selskabets 1768 indstiftede Sølvmedaille, en ret stor Medaille, 53 Millimetre i Diameter, der paa Forsiden bærer Christian VII's Billede og paa Reversen en allegorisk Fremstilling af Sandheden, en nøgen Kvindeskikkelse, der, under den opgaaende Sols Straaler, træder ud af en Sky, holdende en tændt Fakkell i venstre Haand og i den fremstrakte højre en Laurbærkrans, Prisen til den, der har bragt Sandheden for Dagens Lys, veritati luciferæ allectæ.

Skriftet blev 1824 trykt i Selskabets Meddelelser blandt naturvidenskabelige og matematiske Afhandlinger og var ledsaget af Kobbretavler efter Tegninger af daværende Elev ved Kunstakademiet, N. P. Holbech († 1889).

Gartner mente at være den første, der havde erkendt dette Organ, men det viste sig, at Marcello Malpighi, en af det 17de Aarhundredes berømte Anatomicer, allerede havde set det, og Opfattelsen af Organet som en Kirtel (glandula) trængte ogsaa til en Berigtigelse, som blev foretaget af hans omtrent jævnaldrende Kollega, L. L. Jacobson, der 1832 paaviste, at det af Gartner beskrevne Organ var Rester af Primordial- eller, som den senere kaldtes, Ur-Nyrens Udførselsgang.

15
rd

Urnyren, et parret Organ, der anlægges meget tidligt i Fosterlivet, blev 1789 opdaget af C. F. Wolff hos fire Dage gamle Hønsfostre og kaldtes derfor ogsaa Det Wolffske Organ, liebes Kind hat viele Namen! Den er paavist saavel hos Padder og Fisk som hos Pattedyr, men naaer hos disse sidste en ret forskellig Udvikling, er forholdsvis lille hos Rotten, forholdsvis stor hos Svinet. Ogsaa hos Mennesket findes Urnyrer; de anlægges allerede i første Fostermaanede og naaer ved Udgangen af 2den Fostermaanede deres højeste Udvikling uden dog at opnaa en Størrelse som hos Svinet.

Urnyrens Skæbne er forskellig indenfor Dyrerigets Klasser. Medens den hos Fiskene er et blivende Organ, der udfører Nyrens Funktioner i det senere Liv, svinder den hos Pattedyrene efterhaanden bort, og hos Mennesket er der ved Fødselen kun ubetydelige Rester tilbage.

Og paa lignende Maade gaar det med Urnyrens Udførselsgang, ogsaa kaldet Den Wolffske Gang. Rester af denne findes vel hos c. 16 % nyfødte Piger og kan endnu paavises hos 5-aarige; men senere findes som Regel intet Spor af den. Undtagelsesvis kan der dog hos voksne Kvinder findes Rudimenter, saaledes som det er Reglen at træffe det hos Koen, og disse faar praktisk Betydning derved, at der kan optræde sygelige Processer i dem, sjældent hos Kvinden i Form af Cyster, langt hyppigere hos Kvæget som Tuberkulose, der endog med en vis Forkærlighed sætter sig fast dér.

Det er disse Rester af Urnyrens Udførselsgang, som Gartner fandt hos Svin og Ko, og som altsaa ogsaa kan træffes hos Mennesket, der i Anatomien bærer hans Navn: *Den Gartnerske Gang*, *canalis epoophori longitudinalis Gartneri*, under hvilken Betegnelse den omtales i al Verdens medicinske Literatur og endnu ved Aarhundredskiftet har været Genstand for indgaaende videnskabelige Undersøgelser.

I sine sidste Aar betraadte Gartner atter Embedsvejen, blev Regimentskirurg 1824 og fik Rang med Kaptajner. Han opholdt sig 1826 et halvt Aar i Udlandet (Paris og London) og var fra ^{1/11} 1825 til sin Død ansat ved De kongelige Livgarder, Hest- og Fodgarden.

Han døde i København den 4de April 1827 af en Febris bilioso-nervosa acutissima et periculosissima, en Diagnose, der næppe gør det muligt at bestemme Sygdommens Art, men i al Fald siger saa meget, at hans sidste Sygdom var meget voldsom og hidsigt forløbende. Og som Sygdomme ikke blot kendetegnes ved deres eget Fysiognomi, men dette delvist kan paavirkes af den Syges Konstitution og Temperament, og Sygdomsbilledet herved hos en Patient kan blive ligesom udvisket, hos en anden kan træde frem med særligt skarpe Træk, forekommer det mig, at Karakteren af Gartners dødelige Sygdom falder godt i Traad med den Rastløshed og vel Impulsivitet, som de ovenfor meddelte Data af hans Liv giver Udtryk for. Lad saa være, at ydre Betingelser har været væsensbestemmende for hans omflakkende Liv under Opvæksten, og at Tidsforholdene delvist bærer Skylden for hans senere Gøren og Laden; men at noget uligevægtigt hørte Slægten til, fremgaar dog af, at hans kødelige Broder i en Alder af 43 Aar berøvede sig selv Livet skønt Ægtemand og Fader.

H. T. Gartner blev den 9de April begravet paa Garnisons Kirkegaard ved Østerport. Sognepræsten for Garnisons Menighed, C. F. Brorson, en Halvfætter til Herlufsholms daværende Rektor, holdt ved Graven en Tale, der er trykt i N. C. Østs Arkiv for Psykologi, Historie, Literatur og Kunst. Kompagnikirurg H. J. Grønholz skrev et Digt til hans Pris, gengivet i Mindeblade for Herlovianere, 1ste Samling, Side 84, og

177
u de w

Regimentskirurg, Dr. med. G. Rahlff, Æresmedlem af og Formand i Det medicinske Selskab, holdt Mindetale over ham ved Mødet den 8de November 1827.

Dr. med. H. T. Gartners Gravmæle.
Efter Fotografi 1903.

Paa Graven — Litra L, Nummer 18 — rejstes 1832 et Mindesmærke, bestaaende af en ornamenteret Sandstensstøtte med Inskription, paa hvis Forside er indsat et efter Billedhugger H. E. Friends Model udført

Marmorrelief, forestillende en Hygæa, som er falden i Sorg, medens Slangen om hendes Stav snoer sig bort fra den — et skønt Sindbillede paa en Læges Bortgang midt under travl Virken. En Gipsmodel af Basrelief'et ejes af Kunstakademiet og var udstillet paa Raadhusudstillingen af dansk Kunst i København 1901.

For Herlovianere har Gartners Gravmæle blandt andet Interesse derved, at det har tjent til Forbillede for den Mindestøtte, der — efter Tegning af samme Kunstner — afsløredes paa H. B. Melchiors Grav den 11te September 1833, efterat F. C. Sibbern (dim. 1802) havde holdt Mindetalen over sin fordums Lærer.

H. T. Gartner*) var ugift; men hans Navn gik igen hos hans Brodersøn, født i København den 31te Januar 1828 som Søn af Dr. med. Benjamin Gartner († 1834) og Ragne Amalie Giede († 1895), der 1836 ægtede J. S. J. v. Kopp, som 1842 blev Ritmester ved 4de Dragonregiment i Næstved.

Herman Treschow Gartner (junior) kom derved til Næstved og blev Discipel paa Herlufsholm, som hans Fader (dim. 1808) og Stiffader (Discipel 1818—20) havde været det før ham. Han blev konfirmeret i Stedets Kirke 1844, men blev angrebet af Brystsygge, laa syg i Hjemmet i Næstved og døde der den 12te Maj 1845, men blev begravet paa Herlufsholm Kirkegaard, hvor et prunkløst Monument angiver Stedet.

At det gør et dybt Indtryk, naar Døden med sin klamme Haand griber ind i en sluttet Kreds som Herlovianernes, veed hver den, som har oplevet det. Men det fandt ved denne Lejlighed Udtryk, der bevaredes for Efterverdenen, idet to af hans Herlovianervenner,

*) Medens der ikke eksisterer noget Billede af H. T. Gartner († 1827), er hans Broder Benjamins Træk bevarede gennem et Oliemaleri af N. P. Holbech, hans sidste Hustrus Morbroder.

12 P. Chr. Zahle (dim. 1844) og Sophus Uldall/(dim. 1845) skrev Mindesange om ham (Mindebl. f. Herlov., 1ste Saml., 109 og 247), og en *ide* tredie, Alexander Sehested (dim. 1847), skar hans og *to* tidligere (1826 og 43) der begravede Disciples Navne i en af Gravlundens gamle Bøgestammer:

Hic jacent
Thaulow
&
Nielsen
&
Herman Gartner.

Navnet H. T. Gartner skulde ikke bevares gennem Slægten, men det lever den Dag idag indenfor Viden- skaben og vil sandsynligvis vedblive dermed — ære perennius!

DIS-Danmark

1 0 5 4 0 9

